

*Părintelui Constantin Galeriu,
prin a cărui inimă
am trăit bucuria Învierii,
și Părintelui Teofil Brașoveanu,
care mi-a dăruit,
prin libertatea și para Duhului Sfânt,
cântecul duhului său.*

Gabriela Moldoveanu

ÎN POALA DUMNEZEIEȘTII LITURGHII

M-am gândit la această alcătuire nu ca la o carte, ci ca la poala Dumnezeieștii Liturghii, adunare de creștini care nu se pot despărți după Liturghie precum spectatori unei piese de teatru după finalul acesteia. Poala Liturghiei nu este o locație în care se adună creștini, ci creștinii înșiși adunați și uniți în Hristos. Tocmai pentru că nu este o locație, putem folosi una, cum ar fi pronaosul sau pridvorul, ori curtea bisericii, sau o bibliotecă mănăstirească, așa cum se adunau creștinii Rugului Aprins la Sfânta Mănăstire Antim. Sau o carte, iată! Într-un rând sau chiar într-un cuvânt. În Duhul Cuvântului Întrupat și Înălțat, și unul în altul. Unii în alții.

Fiindcă acolo unde sunt adunați doi sau trei în numele Lui, va fi și El cu Sfânta Troiță și cu întreaga Biserică, pe care o poartă în El și Se sălășluiește în ea, în Duhul, un singur creștin al Bisericii, când este încreștinat, îi conține pe toți ceilalți ai Bisericii. Când îți intră un creștin în casă sau... în carte, îți intră toată Biserica.

Mi-am dorit să fiu umilă gazdă a celor pe care i-am prețuit mai mult, nu pentru că i-au depășit pe alții – înduhovnicirea nu este o performanță sportivă sau o ambiție realizată –, ci pentru că Dumnezeu mi-a făcut darul imens de a fi contemporană cu Sfințiiile Lor și de a-i fi cunoscut pe cei mai mulți față către față. Nu mi-am dat seama de la început că invitând unul singur în

cartea aceasta, el va veni cu ai săi cei mai apropiați din Sfânta Tradiție și cu întreaga Biserică.

Pentru aceste prezențe, care depășesc timp, spațiu, număr, avem totuși nevoie de forme care să le cuprindă. În cazul de față am ales *cartea*.

La temelia acesteia am pus două studii ale Părintelui Dumitru Stăniloae*, reproduse cu îngăduința Doamnei Lidia Stăniloae, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

Prezent în carte este și cel mai mare creator român de lirică liturgică, poezie-rugăciune după canoanele bizantine – Părintele Ieroschimonah Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), autorul a cinci imne-acatiste**, dintre care numai cel închinat Sfântului Dimitrie cel Nou a fost publicat antum***. În Biserică și în mediile intelectuale de azi, Alexandru Teodorescu (cu pseudonimul literar Sandu Tudor) este cunoscut mai puțin ca om de litere, gazetar, eseist, poet, cât ca fondator în 1945 al grupării religioase Rugul Aprins al Maicii Domnului la Mânăstirea Antim din București. Rugul Aprins s-a vrut și a fost o înaltă școală de rugăciune isihastă, unde studiul literaturii biblice și filocalice s-a unit cu practica-

* “Fiul lui Dumnezeu, împlinitorul operei de mântuire” și “Puterea revelatoare a cuvântului omenesc”, ambele din volumul *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993 (mai exact, sunt reproduse pp. 79-87 și 232-241 și cap. VIII, 2).

** Cf. Ieroschimonahul Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), *Acatiste: Acatistul Sfântului Dimitrie cel Nou, Acatistul Sfântului Ioan Bogoslovul, Acatistul Sfântului Calinic de la Cernica, Acatistul Rugului Aprins, Acatistul Bunei Vestiri*, Prima ediție integrală, îngrijită de Alexandru Dimcea și Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 2009.

*** Sandu Tudor, *Acatistul Preacuviosului Părintelui nostru Dimitrie cel Nou, boarul din Basarabov*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942.

rea rugăciunii după învățătura de taină a unui duhovnic încercat. Pentru aceasta a fost adus de Duhul Sfânt Părintele Ioan Kulîghin sau Ioan cel Străin, având duhul rugăciunii lăuntrice de la Schitul Optina-Pustina de lângă Moscova. Primul căruia Părintele Ioan i-a dat rugăciunea sa a fost Părintele Daniil, și tot pe el l-a lăsat urmaș duhovnicesc.

Principalele mele texte din acest volum au fost publicate inițial, la intervale mari de timp, în revista sibiană *Puncte cardinale*: “Sfințita-Rugăciune” (noiembrie 2004, p. 9), “Preoția împărătească a poetului” (noiembrie 2005, p. 10), “Slavă Ție, Doamne, slavă Ție!” (noiembrie 2008, p. 10).

Am scris greu, sub presiune lăuntrică intensă și insistență, cu nevoie a inimii, spre a înțelege călăuzirea și susținerea Duhului Sfânt întru Adevăr.

Consider roadele acestor eforturi *mărturii*. Sunt depuneri de mărturie pentru valoarea autenticată de Sfânta Tradiție a Bisericii Dreptslăvitoare, îndeosebi pentru cei ce-și dedică viața sfințirii cuvântului omenesc în adevărul deplin al Cuvântului divino-uman Iisus Hristos, cu scopul îndumnezeirii lor și a semenilor.

Ideea alcătuirii acestei cărți mi-au iscat-o primele două scrisori: a Părintelui Valerian, care îi mulțumește poetului Răzvan Codrescu pentru că i-a dăruit volumul său de sonete și false sonete *Rug aprins*; și răspunsul Poetului. Aceste două scrisori mi s-au părut un eveniment și un model de posibilă frumusețe a relațiilor de duh între creștini.

Părintele Valerian a cerut duhovnicului sfinției sale binecuvântarea pentru reproducerea de către noi a mai sus-menționatele pagini epistolare. Răspunsul afirma-

tiv ne-a adus bucurie, iar harul binecuvântării a transformat bobul de grâu în spic. Așa se face că am unit cinci scrisori, nu două, sub titlul “Cuvinte de întâlnire în apropiata Împărăție”, Împărăția cea apropiată fiind, de la Cincizecime, înlăuntrul nostru, în chiar inima noastră, sălaș al Sfintei Treimi.

Sunt în aceste scrisori prezente trei persoane duhovnicește mature: doi monahi – Duhovnicul și Fiul duhovnicesc – filocalici, retrași în adâncurile monahismului isihast, și Poetul – Răzvan Codrescu, din familia celor dedicați restaurării, prin creația lor, a limbii neamului românesc. Or, participarea la restaurarea limbii neamului presupune propria restaurare și participarea la restaurarea omului: împreună-lucrare cu Hristos în Duhul Sfânt.

Scrisoarea a patra a fost scrisă de prezbitera Tatiana, consilier spiritual la Centrul de Îngrijiri Paliative “Sfânta Irina” din Voluntari, pentru o fostă pacientă. Consiliera este de fapt o “diaconiță” și o prietenă a bolnavilor, care își continuă lucrarea și dincolo de perioada de internare.

“Diaconița” a venit în poala Dumnezeieștii Liturghii cu Părintele Miron Mihăilescu, care, cu rare excepții, a slujit zi de zi, timp de cincizeci de ani, Dumnezeiasca Liturghie într-o bisericuță din Ocna Sibiului, fiecare slujire fiind urmată de o liturghie de după Liturghie, în care răspundea tuturor solicitărilor din partea numeroșilor săi fii duhovnicești. Aceștia au făcut înregistrări ale discuțiilor, care au devenit, prin Editura Christiana, două cărți: *Iubind ca Dumnezeu* (2004) și *Vorbește Dumnezeu* (2005). În vremea studenției, Părintele Miron a fost secretarul Profesorului său, Părintele Dumitru Stăniloae.

Textul scrisorii este reprezentativ pentru concepția de abordare a bolnavului în spitalul creștin și confirmă realismul și aplicabilitatea conceptului de *medicină creștină* fundamentat de Prof. Univ. Dr. Pavel Chirilă, inițiatorul și înfăptuitorul așezământului “Sfânta Irina”.

Scrisoarea a cincea este adresată de către o creștină, care își simte sfârșitul, unui monah ales de Dumnezeu, să-i apropie de El pe cei ce doresc să Îl cunoască. Autoarea scrisorii descrie câteva trăiri de “vedere” prin îngăduita de Dumnezeu transparență duhovnicească a Preacuviosului Părinte.

Îmi exprim recunoștința față de cei ce la rugămintea mea au acceptat să intre, epistolar, în rostul acestei cărți: Părintelui Valerian și Duhovnicului Sfinției Sale și al mai multor pustnici, poetului Răzvan Codrescu, Doamnei consilier, Prezbitera Tatiana Banyai, și Părintelui Arhimandrit Dr. Mihail Balan, starețul Sfintei Mânăstiri Râșca.

În două pagini, am încercat să spun pentru ce calități sunt unii Părinți din mânăstiri și bisericile de mir cei mai crezuți propovăduitori.

Părintele Dumitru Stăniloae a început cartea, tot Sfinției Sale îi datorăm și ultimele rânduri: despre întâlnirea cu un Sfânt.

Urmează *tăcerea* contemplării pecetilor Duhului Sfânt pe chipul a opt și pe scrisul unuia dintre Sfinții noștri, pe care mulți dintre noi i-am cunoscut. Ei ne-au născut duhovnicește și ne-au crescut, ne-au ajutat să ne descoperim unicitatea și demnitatea de *persoană*, să desăvârșim această demnitate până la puțința comunicării cu Dumnezeu în comuniune. Am intitulat acest grupaj “Chipuri de Hristos în- tăcere-cuvântătoare”. Mă aș bucura nespus dacă, printre cele dintâi rostiri după

Tăcere, se va auzi în poala Dumnezeieștii Liturghii: *La creștini este frumos!*, cuvinte de la Cuvântul.

Cartea se sfârșește fără să se sfârșească, întrucât este o carte despre sfințenie și sfințenia este fără de sfârșit.

Pr. Prof. Dumitru Stăniloae

FIUL LUI DUMNEZEU, ÎMPLINITORUL OPEREI DE MÂNTUIRE

Prin creațiune, Tatăl vrea să mărească numărul subiectelor care să se bucure de fericirea comuniunii cu El. Nu pentru fericirea Sa, căci comuniunea cu celelalte subiecte divine nu lasă nici o scădere fericirii Sale. Vrea să aibă mai mulți fii. Vrea subiecte mai multe cărorora să le fie Tată. Dar divinitatea nu se înmulțește și nu scade. Alte subiecte nu pot veni la existență decât prin creațiune. Subiectele create însă nu pot rămâne sau nu se ridică la înălțimea cerută de această comuniune. Dar ceea ce e prin creațiune inferior, e ridicat prin dragoste la înălțime de fiu, la nivel egal, ca să se poată stabili intimitatea și înțelegerea. Prin creațiune se înființează numai capacitatea de-a primi dragostea. Aceasta se coboară apoi cu prisosință asupra omului, ridicându-l la rangul de fiu, de partener apt de Dumnezeu. Dragostea e dumnezeiască, e necreată. Ea poate îmbrăca și face, prin dar, ca pe un dumnezeu pe om. Putem spune și noi, ca Serghei Bulgakov, că în om e ceva creat și necreat, dar numai în omul ce stă în raport cu Dumnezeu.

Dragostea, fiind dumnezeiască, face pe om nemuritor, îmbracă o natură creată în însușiri divine, cum spune Maxim Mărturisitorul*.

* "Tubirea dumnezeiască și fericită îl leagă pe om de Dumnezeu și îl arată pe iubitorul de Dumnezeu dumnezeu" (P.G. 90, 1192).

De ce tocmai Fiului Îi revine misiunea de a mântui pe oameni? Fiul trăiește numai cu privirea spre Tatăl, nevrând altceva decât să împlinească voia Lui, să servească Lui. Și vrea să fie cât mai multe subiecte care să iubească pe Tatăl, să trăiască pentru El, cu privirea ațintită spre El, împlinind voia Lui. Astfel, Fiul vrea un număr cât mai mare de fii ai Tatălui, de frați ai Săi. El împlinește voia Tatălui la creațiune. Dar, întrucât oamenii creați nu se țin și nu se ridică la înălțimea de subiecte ale dragostei divine, ci cad într-o existență chinuită, Fiul intervine din nou să împlinească voia Tatălui, restaurându-i în raportul de fii. Fiului se cade să împlinească opera aceasta și prin creațiune, și prin mântuire, căci El este în rolul de împlinitor al voii Tatălui și El trebuie să se apropie în chip special de cei care trebuie să-I semene. De fapt, subiectele omenești poartă în ființa și rostul lor, în mod special, chipul Fiului și al relației Lui de ascultător și cinstitor al Tatălui.

Pe lângă acestea, Fiul este numit, de Evanghelistul Ioan, *Cuvântul*. Dar prin faptul că a dat acest nume unei persoane, și anume unei persoane ce nu trăiește în singurătatea contemplării, ci în raportul comunicării, a indicat că nu a înțeles prin Cuvântul numai sensul, ideea impersonală, care poate fi descoperită de oricine în lucruri fără a i se comunica, nu a înțeles exclusiv un concept general pe care-l cugetă etern Dumnezeu și pe care îl încorporează în toate lucrurile pe care le creează, având noi să-l descoperim. Cuvântul (sensul) descoperit astfel prin mintea noastră n-ar mai fi revelațiune propriu-zisă, ci actualizare a ceva ce se află în mintea noastră. Intellectul nostru, capabil prin eforturile proprii, după un timp de evoluție, să afle singur ce gândeste Dumnezeu și să cuprindă exact ca El, nu s-ar mai

deosebi esențial de al lui Dumnezeu. De aici până la identificarea intelectului uman cu cel divin nu mai e decât un pas, iar Revelațiunea propriu-zisă devine astfel inutilă.

În realitate, e vorba de un Cuvânt personal pe care ni-l descoperă Fiul lui Dumnezeu prin Revelațiune. E un Cuvânt pe care nu-l putem scoate sau afla cu mintea omenească. El e dincolo de orice înălțime la care se poate ridica intelectul omenesc. Dar e dincolo nu în înțelesul de sens, căci în cazul acesta ni s-ar da pentru a-l încorpora memoriei noastre și apoi a împlini singuri ce se cuprinde în el. Am fi mai departe sub regimul legii. E dincolo, în înțelesul că prin acest Cuvânt ne e Însuși Dumnezeu aproape, aproape nu ca sens, căci am fi tot noi singuri atunci, ci aproape ca persoană, ca subiect ce ne limitează, ca supremă realitate deosebită de noi, ce ne împrăștie singurătatea și ne silește să o constatăm și să luăm atitudine.

De fapt, înțelesul primordial al cuvântului e acela de manifestare a unei persoane către alta, în ceea ce nu este realitate fizică, identică cu lumea lucrurilor, ci subiect spiritual. Cuvântul e mijlocul principal și nelipsit al oricărei comunicări între persoane. Cuvântul presupune întotdeauna două persoane. El e dialog chiar când o persoană tace, căci și prin tăcere antrenează, susține cuvântul celeilalte. Cel ce vorbește își dă seama că răspunde lăuntric, că ia atitudine celălalt. Chiar un profesor care vorbește despre cine știe ce insectă la catedră, dacă n-ar avea un auditoriu de care își dă seama că îl urmărește în ce spune, n-ar avea poftă să vorbească. Vorbirea omului în singurătate este o plasare iluzorie într-o stare de quasi-comunitate: el își închipuie ce-ar

spune, ce-ar fi spus, ce va spune când va avea în față pe cutare sau cutare.

Cuvântul, în înțelesul lui plin, nu e expunere de sensuri pentru lumea impersonală, ci împărtășirea unei atitudini față de alte persoane, e afirmarea omului ca subiect, spre a pregăti, dacă nu a realizat imediat, comuniunea. Omul simte nevoia ca și celălalt să-l ia în seamă ca subiect, să observe că nu e simplu obiect și deci să-l predisună pe celălalt a-l lua într-o mai atentă considerație.

Aceste chemări ale omului către alt om se folosesc de expunere de sensuri, tocmai spre scopul arătat. Nu pe sensul în sine se pune accentul, ci pe subiectul său și pe atențiunea celuilalt. Sensurile au un rol subordonat, de servire a scopurilor comuniunii.

Gândirea greacă a detașat sensul de dualitate personală concretă în care se află totdeauna, de dialogul eului, de rostul lui de a servi în clipa istorică concretă comuniunea între doi sau mai mulți oameni, luându-l ca o realitate atemporală și impersonală, ca ceea ce nu i se întâlnește sensul niciodată. Și a legat termenul cuvânt – *Logos* – de sensul astfel înțeles.

Cuvântul însă, așa cum îl arată și numele grecesc de *Logos*, care vine de la *Λέγω*, *spun*, înseamnă direct totdeauna grăire, manifestare intenționată a unei persoane către alta. Cuvântul e vehiculul comuniunii, puntea între persoane ca subiecte. Cuvântul exprimă intenționalitatea conștientă spre comuniune a unei persoane, fiind în același timp și mijlocul prin care e trezită, e atrasă cealaltă. Și, întrucât persoana este în mod principal intenționalitate spre comuniune, iar cuvântul expresia ei, putem spune că *persoana este cuvânt*. Cuvânt interior, în tensiune, până nu se exprimă, cuvânt exte-

rior, când se exprimă. Cuvântul exterior pornește din cuvântul interior, iar acesta nu poate să nu se prelungească în exterior. Persoana e cuvânt, cuvânt provocator, deșteptător de altă persoană prin atragerea ei în comuniune.

Prin faptul că Fiul lui Dumnezeu e numit nu cuvânt, ci Cuvântul, se arată că El nu este o persoană între altele, ci Persoana prin excelență. În El e realizată în grad suprem Persoana, adică intenționalitatea spre comuniune și, prin aceasta, puterea trezitoare de subiecte și atrăgătoare a lor în raport de comuniune. Cuvântul fiind mijlocul suprem prin care o persoană ni se impune ca prezentă, restrângându-ne egoismul mistificator al oricărei alte realități decât a eului, cuvântul fiind, prin urmare, mijlocul suprem de relevare a celei mai intensive și neanulabile realități, adică a persoanei, prin faptul că Fiul dumnezeiesc e numit astfel, se arată că El are, dintre persoanele Sfintei Treimi, rolul revelării lui Dumnezeu oamenilor. El este în special subiectul Revelațiunii.

Recunoaștem că, prin aceste evidențieri, s-a arătat mai degrabă că Fiul lui Dumnezeu e numit Cuvântul, fiindcă a primit rolul special al revelării lui Dumnezeu și al mântuirii oamenilor, decât că numirea aceasta ar desemna o situație proprie în raporturile intertrinitare, privite în ele însele. Dar, în afară de indicația generală că rolurile speciale ce și le asumă persoanele trinitare în afară au o explicație, o supoziție, în existența lor eternă, e greu să mai spunem în privința aceasta ceva deosebit, întrucât Revelațiunea nu ne luminează. Nu ne-am încumeta să afirmăm că și în viața internă dumnezeiască Fiul reprezintă în mod special intenționalitatea spre comuniune. Misiunea revelării I-o putem a-